

semani ja monet muut vaikeudet näytelmään uskaltautuvalle asettavat. Näytelmä on tyypillisiä ohjaajakapaleita, sen teho on suureksi osaksi riippuvainen ohjaajasta. Kosti Elo on onniteltava uudesta riemullisesta saavutuksesta. Suorastaan hämmästyttävällä joustavuudella väl-tettiin tämän pateettisen, sallimus-omaisen traagillisuuden Skyllat ja Karybdikset, huolimatta siitä, että käytettävissä olevista voimista useat kaikkesta päättäen oli alusta alkaen

koulutettava. Matka pateettisesta tra-giikasta koomillisuuteen ei ole pitkä, ja siksi merkitseekin mielihyvin, että esitys niin taidokkaasti liikkui oikealla radalla.

Kauttaaltaan juhlallinen värytys on epäilemättä oikea. Juuri tässä näytel-män sisällön kohtalomaisuuden, sii-nä esiintyvien kysymysten laajuuden ja syvyyden alleviivaamisessa esitys kohosi näytelmän mestariasteelle. —

Yksityisistä esiintyjistä oli var-maankin Kaarlo Kydöllä raskas, mutta onnellinen ilta. Hän esiintyi neljässä eri tehtävässä, luoden kui-tenkin kaikkiin omaehtoista, voima-kasta elämää. Kun näyttelijä kykenee saman illan kuluessa sellaisiin erikois-värytyksiin, on hän antanut lahjois-taan pätevän todistuksen. Varsinkin invaliidi Girgenrath ja pääministeri Lamprenne piirrettiin nähtäviimme voimakkaasti ja elävästi, edellinen to-sin hieman epäinhimillisesti, mutta silti ukottavasti. Ehkäpä sieltä Gier-genrathinkin ryysyjen alta sittenkin löytyisi vähäinen lisä ihmisyyttä. Uno Wikströmin saksalainen valtakunnankansleri oli myöskin jon-kunverran iroonisesta värytyksestään huolimatta illan onnekkaimpia suo-rituksia ja Aarne Jaatinen Ranskan pääministerinä hoiti tehtä-vänsä aidolla „ministerimäisyydellä”. Pitkästä näyttelijäluettelosta mainit-takoon vielä Kosti Elo, jonka yli-rabbiini dramaattisine loppuvetoineen jäi elävänä katsojan mieleen, Hugo Makkonen, jonka kyläsuutari Va-dinet oli vakuuttavan elävä. Oili Jaatinen rva Vadinetin osassa liit-ti varsin kauniin lehden monien en-tisten voittojensa seppeleeseen. Se oli antaumuksella ja sisäisellä heh-kulla suoritettu, kaikessa koruttomuudessaan järkyttävä luomus, joka var-maankin oli yksi illan kaikkein par-haimmista. — Tulessa oli teatterin koko henkilökunta, joista monet esiin-tyivät useissa osissa, jotapaitsi avus-tajina oli lukuisasti amatöörivoimia Tampereen Seuranäyttämöstä ja Amatöörinäyttämöstä. Siellä täällä havaittavaa kankeutta lukuunottamat-ta liikuttiin, puhuttiin ja elettiin näyt-tämöllä tavalla, joka ansaitsee kii-tosta. Joukkolausunnan kaavamaisuus

tosin paikoitellen vaikutti oudostutta-vasti ja ehkäpä häiritsevästikin. Il-man joukkolausuntaakin olisi ehkä teho ollut suuri.

Niinkuin jo eilen mainitsin: Koko-naisuudessaan kulki esitys suuren ja nerokkaan teatteritaiteen merkeissä.

4

„Verdunin ihmeen” lavastus ansait-see erikoisen maininnan, sillä var-maankin sen tilille on luettava osa esi-tyksen „loppubilanssin” osoittamasta huomattavasta voitosta. Jussi Ka-ri ansaitsee taitehikkaasta lavastuk-sestaan enemmänkin kuin ne kukat, jotka hänelle ojennettiin näyttännön päätyttyä ja kuin tämän kiitoksen, joka tässä virallisesti annetaan. Tai-teilijan eläytyminen näytelmän hen-keen ilmentäytyi muussakin kuin vä-rikylläisyydessä. On vaikeata mainita yksityiskohtaa tekemättä toiselle vää-ryttä. Viidennen kohtauksen vilja-vainiokin oli yksinkertaisessa natura-lismissaan vaikuttava, samoinkuin hautausmaakin niissä kohtauksissa, joissa se esiintyy. Erikoisesti mieleen-painuva on myös viimeisen kohtauk-sen taustamaalaus.

Samoinkuin lavastus, tehosti myös-kin kapellimestari E. Halmeen so-vittama musiikki kokonaisvaikutusta. Sen perussäveleet luovat mieleen sa-man tunnelman eetterimäisyyden kuin noitten varjojen mailta kotoisin ole-vien repaleisten hahmojen näkeminen

5

Arvostelijan tehtävä on tällä ker-ralla vain todeta se teatteritaiteen suuri juhla, joksi Tampereen Työväen Teatterin esitys muodostui, ja var-maankin jatkuvasti muodostuu. Se on todellakin suuren taiteen juhlaa, jos-sa jokaisen on oltava omakohtaisesti mukana, voidakseen siihen eläytyä, voidakseen siitä oppia.

Vain sydämettömään ihmiseen ei „Verdunin ihme” tee mitään vaikut-tusta.

O. U. Järvinen.

Aamun lehti

On turhaa ryhtyä kiistelemään sii-tä, onko itävaltalaisen Hans Chlum-bergin „Verdunin ihme” todellinen draama vai ko vain sarja irrallisia ku-vaelmia. Jokaisen katsojan tai luki-jan täytyy kuitenkin myöntää, että hänen fantastinen aatteensa antaa maailmansodan vainajien nousta hau-dastaan tuomitsemaan sen maailman, joka on rakennettu heidän uhrilleen, on vaikutukseltaan mitä syvin ja jär-kyttävin. Ja vaikkakaan vastakohtia ei henkilölistytetä, antaa läpikäyvä aate näytelmälle kuitenkin niin voi-makkaan ja tehokkaan rungon, että tarpeellinen dramaattinen kiinteys hy-vinkin rakentuu sille.

„Verdunin ihme” on painajaisuni, jonka maailmansodan kauhut kestänyt kirjailija on nähnyt tuntiessaan ympä-ristönsä yhtä lohduttomasti kuin en-

nenkin sortuvan kadotukseen, tuntees-saan, että verenvuodatus ei nytkään ollut vienyt maailmaa hiventä eteen-päin, että uhrikuolemat olivat muo-dostuneet vain ylikansoittuneen Euro-pan tarpeelliseksi apuharvennuk-seksi... Hans Chlumberg on enem-män taistelija kuin taiteilija, hänen julistuksessaan on enemmän eettillistä kuin esteettistä paatosta, mutta hänen sanojensa osuvuus korvaavat näytel-mässäkin sen monin kerroin. Sellai-silla kohtauksilla kuin riemukaaren alla tai saksalaisella sankaripatsaalla ei ole minkäänlaista taiteellista sisältöä, ne ovat vain saarnamiehen voimakka-ita todistuksia maailman kadotuksesta — mutta niitten teho ei silti ole pie-nempi. En tiedä, onko Chlumberg tarkoittanut draamansa suorastaan pa-sifistiseksi pamfletiksi, mutta siks-se ei kuitenkaan lopulta muodostu hänen vainajansa eivät mahda sille mitään, että heidän uhrinsa ei ole johtanut mihinkään tulokseen, he pa-laavat vaijeten takaisin hautaansa ja antavat elävien hoitaa oman kohta-lonsa.

Chlumbergin näytelmä jakautuu esi- ja loppunäytökseen sekä varsi-naiseen julistukseen, mutta jo alku-kohtaus, missä kaikista kansallisuuk-sista koottu turistiretkikunta maail-mansodan syttymisen 25-vuotispäi-väksi saapuu Argonnen taistelukent-tien yhteishautausmaalle, sisältää jo paljon sitä läpitunkevaa satiiria, joka muodostaa julistuksessa yhtä tärkeän osan kuin varsinainen fantastinen haa-mukulkue. Ja kuvaelmien nopeassa tempossa vaihtuessa muuttuukin julis-tuksen tyyli irvokkaasta karrikatyyris-tä lyyrilliseen tunnelmoimiseen tai vä-kevävastakohtaiseen draamaan — Chlumberg ei kaihdakaan mitään keinoa saadakseen rummutetuksi katsojan ta-juntaan sen vaatimuksen inhimillisen parannuksen välttämättömyydestä, jonka hän on ottanut lähtökohdaksi. Hän tuntee syvästi sodanjälkeisen sukupolven riikinäisyyden kirouksen ja tuskan, joka painaa lohduttomuuteen saakka, ja vaikkakaan hän ei voi osoittaa parannuksen tietä, voi hän kuitenkin vihlovalla ruoskallaan ajaa katumukseen.

* * *

Chlumbergin näytelmä on tavallaan vakava revyy, ja se on alunperin kir-joitettu teattereita varten, joilla on käytettävissään täydellinen koneisto ja satalukuinen henkilökunta. Että se kuitenkin voi menestyä pienelläkin näyttämöllä ja suurelta osalta ama-töörivoimin näyteltynä, johtuu ennen-kaikkea siitä, että se sisäiseltä teholtaan on niin kokonaan rakennettu oh-jaajan panokseen luottaen.

Tampereen molemmat teatterit ovat viime vuosina yhä selvemmin muodostuneet regissöriteattereiksi, jossa suurimmat taiteelliset voitot on saavutettu esitysten yhtenäisellä, rohkeaoitteisella ja paraimmillaan suggestiivisella yleisotteella. Ja toisaalta täällä myös-kin on totuttu tekemään ja vaatimaan „oikeata teatteria” toisinaan hyvinkin räikeine — naturalistisine tai tyyli-lityine — alleviivauksineen ja rohkeine efekteineen. Työväen Teatterin Kosti Elo pelkää tuskin pirunkaan maalaa-mista seinälle — muistamme esim. Välsälmen „Rautaisen lain” viimeisen näytöksen — ja hänen ohjaajapersoonaalisuutensa kykenee keinojen vaia-

...oitokkaasti lavall...
...s on yksinomaan hä...
...an, ja vain sillä perusteella...
...onnistua.

Tämän mukaisesti muodostuivat juuri ne kohtaukset, missä väritys oli kaikkein rohkein, Työväen Teatterissa parhaimmiksi. Ensimmäinen näistä oli Saksan valtakunnankanslerin esiintyminen sankaripatsaalla, missä *Uno Wikström* irvokkaan terävästi puhui kuvaelman lähes ainoan repliikin. Toiseksi nousukohdaksi — näytelmän kaikkein tehokkaimmaksi — muodos-

tui kaatuneitten danse macabre, ylösnousemus, jossa tosiaankin saavutettiin painajaisunen kauhuntunnelma. Avonaisesta haudasta kurkoittivat kouristuneet kädet, nousivat, tarroutuivat reunakiveen, vetivät vaivalloisesti ja ponnistellen esille kelmeäkasvoiset, harmaat, repaleiset vainajat, joitten haamukulkue hitaasti ja katkonaisesti järjestyi. Tai sitten ranskalaisen Paul Moretin paluu kotiinsa, jossa toinen mies jo aikoja oli valloittanut hänen paikkansa. Tässä kuvaelmassa tehosivat ennenkaikkea luuta ja verta olevat ihmiset — *Oili Jaatinen* ja *Huugo Makkonen* elivät niin syvästi ja välittömästi heidän kohtalonsa, että kohtaus varmasti muodostui molempien osalta parhaammaksi saavutukseksi koko tähänastisella urallaan. Kansainliittokohtauksen alkupuoli ei ollut yhtä väkeväsvyinen — esim. *Wikströmin* kanslerista kaipasi nyt samaa iskevyyttä ja väriä, mikä siinä kolmannen kuvaelman monologissa oli tavannut — mutta *Kosti Elon* juutalaisen rabbiini terästytti lopun suureen tehoon ja vainajien laskeutuminen alas hautaansa oli järkyttävän vaikuttava.

Nämä neljä kohtausta muodostuivat esityksen kantaviksi, niiksi pylväiksi, joille menestys rakentui. Niissä patoutunut sisäinen tunnelma pääsi purkautumaan voimakain, mutta samalla puhtain ilmennyksin, ja niitten tukemina saattoi näytelmän aate vastustamattomasti vallata katsojan. Mutta heikoimmissakin kuvaelmissa — esi- ja loppunäytös, riemukaaren alla ja kansainliittokokouksen alku — oli paljon hyvää työtä, ja kohtauksessa Verdunin—Pariisin tienhaarassa vain amatöörinäyttelijäin äänellinen heikkous esti ohjaajan aivoituksen pääsemästä oikeuksiinsa. Saksalaisessa kapakkainterioörissä oli *Kaarlo Kydöllä* paraimmat hetkensä, ja *Matti Lehtelä* lausui kirvoittavan ennustuksensa — joka täällä ei, kuten Kansallisteatterissa, ollut sijoitettu alkuun, vaan onnistuneemmin ensimmäiselle väliajalle — hartaasti ja vaikuttavasti. Tehokkaiisiin näyttelijäsuorituksiin voitaisiin vielä lukea *Kusti Salan* superintendentti, *Vainö Luutosen* rampa hautausmaanvartija ja *Pentti Viljasen* herkkä ilmehtiminen haamujen joukossa. Mutta yleensä amarööritkin suorittivat osansa odottamattoman tehoisasti, ja ennenkaikkea heidän käsittelynsä masana oli ohjaajan suurta taitoa osoittava.

Samaten kuin *Elo* ohjauksessaan ylitti *Jussi Kari* lavastajana entiset saavutuksensa. Vaikeat teknilliset probleemit oli ratkaistu odottamattoman onnistuneesti, ja ennenkaikkea

kolme lavaa jäi mieleen: saksalainen muistomerkki sankarivainajille piikkilanka-aitooneen, suutarinverstas erinomaisesti ratkaistune kaksinaisnäyttämöineen ja suurvaltakonferenssi transparentiksi muuttuvine taustoineen.

„Verdunin ihme” on Työväen Teatterin suurin voitto sen kolmikymmenvuotisen olemassaolon aikana, ja tämä voitto on *Kosti Elon* ehtymättömän työnnön ja mielikuvituksen suuri saavutus.

H — m.

Kels. Hanganat

Semmoisen näytelmän kuin *Chlumbergin* »Verdunin ihme» on täytynyt sytyttää juuri *Kosti Elon* ohjaajamielikuvitusta. Hän ei ole suotta ollut ohjaajistamme se, jolle ekspressionismi puhui välittömimmin innoittavaa kieltä. Miehellä, joka kerran antoi näytämöllisen elämän *Tollerin* »Koneidenmurskaajille», on *Chlumbergin* nykyaikaisen haamulegandan täytynyt näytettyä mielikuvitusta ja koko taiteilijapersonallisuutta kannustavana tehtävänä. Ja että *Kosti Elo* on ohjaaja, joka ei näkemyksen suorituksessa pysähdy puoliteihen, siitä vakuuttautui seurattessaan Tampereen Työväen Teatterin viime lauantaista esitystä. Kokonaisvaikutelmassa oli harvinainen voiman ja ehjyyden tuntu. Sillä on paljon sanottu, kun ajattelee, mitä vaatimuksia »Verdunin ihme» asettaa suurteatterinkin lavastustaidolle, henkilökunnalle ja avustajalegiolle.

»Verdunin ihme» on niitä näytelmiä, joiden luokittamisesta voidaan väitellä. Siinä on mahdollikaita asetelma-kuvaelmia, joilla ei ole muuta tarkoitusta kuin olla herätyspuheen taustana. Siinä on yksityisiä kohtauksia, joissa avautuu todellinen ytimekäs draamallinen tilannekuva arkisen inhimillisine, vaikka tietysti hiukan ylimalkaisesti yksilöllistettyine henkilöineen. Ja ennen kaikkea siinä on ihme, kuten jo näytelmän nimi osoittaa, nykyaikainen miraakkeli: vainajat astuvat elävien maailmaan vaatimaan heitä tilille menneen ja nykyisen kirouksesta. Muistan tamperelaisen arvostelijan nimittäneen näytelmää »tavallaan vakavaksi revyvyksi». Määritelmä ei tunnu aivan onnellisesti valitulta, kun ajattelee noita näytelmän erilaisia aineksia. Nominina sunt odiosa-nimitykset ovat vihattavia tässä tapauksessa. Näytelmän harvinaisesta inhimillisestä vaikutusvoimasta ei voi olla epäilystä. Jos ohjaaja kykenee saamaan tämän olennaisen siitä mahdollisimman jännöksettömästi esiin, on hän käsittänyt tehtävänsä oikein.

Henkinen paatos, julistuksen intohimoisuus palauttaa mieleen ekspressionistit *Chlumbergin* yhteydessä. Ihminen asetetaan viimeisten kysymysten eteen, kapinaan itseänsä kuolemaa vastaan. Tosin keinot ovat vaihtelevamat, älyllinen aines vapautuneempaa, koko näyttämökieli kirkkaampaa kuin ekspressionisteilla. Mutta henki on sama: ihmiset on herätettävä huomamaan, että elämä on suuri, alkuperäinen ihme ja että rikos sitä vastaan on sovittamaton. Asettaessaan maailmansodan sankarien palvonnän amerikkalaisen turismin valaistukseen tai elävöittäessään suurpoliittisen narripelin

Chlumberg käyttää aseenaan vahvasti alleviivaavaa satiiria. On ilmeistä, että varsinkin jälkimmäisen aihepiirin kuvaelmat ovat kappaleen heikoimpia — tendenssi esiintyy liian paljaana. Niiden havainnollistaminen onkin etupäässä lavastusongelma. Se »traagillisen ylösnousemuksen» ihme sensijaan, johon edellä viittasin, todellinen uskonnollinen miraakkeli keskellä nykyai-kaista elämää, on ilmeisesti runoilijan itsensä kannalta ollut ratkaiseva ja liikkeellepaneva näkemys. Merkitsee käsittääkseni suhteellisen vähän se, että *Chlumberg* on sijoittanut sen unen kehukseen.

Kosti Elo on tuskin ajatellut ohjaustaan aivan tältä kannalta. Mutta hänen taiteilijavaistonsa ehdottomuus, hänen tahtonsa antaa keskitetty näyttämöilmaisu juuri sille, mikä draamaluomassa on inhimillisesti kouraisevaa, on johtanut hänet suorittamaan pohjaan asti näkemyksen »Verdunin ihmeen» ydinkuvaelmista. Tärisevällä unisarjalla on alun pitäen painajaisunen luonne. Rääsyisten kenttäharmaiden vaivalloinen kohoutuminen mullan horroksesta havainnollistaa tuon apokalyptisen näyn, että kuolleet nousevat haudoistaan. Samalla näkemysovoimaisella tavalla yhdistyvät realismi ja yliluonnollisuus noissa vavahduttavissa syytöskuvaelmissa, missä vainajat joutuvat kosketukseen elävien kanssa, jotka ovat heidät unohtaneet. Kun vihdoin irvokkaassa kansainliittokuvauksessa maallinen järki on kieltänyt hiljaisilta syyttäjiltä kaiken ilmes-tymisen oikeuden, kun vainajat nöyri-nä, juhlallisen raskaasti laskeutuvat takaisin kylmään hautaansa ja kun ikkuna-aukosta näkyvä risti putoaa alas tyhjyyteen, on ihme saanut päätöksen, jonka murhenäytelmällisen ylevä vaikutus ei pitkään aikaan lähde mielestä.

Kun olen yllä viitannut eräihin *Kosti Elon* näkemyksen perustekijöihin, jotka ovat esityksen kannattavina pilareina, on myöskin syytä tähdentää eräitä toisia kuvaelmia, joissa lavastaja *Jussi Kari* antaa näytteen kyvystä käyttää hyväkseen mahdollisuudet erinomaisen jäntevästi punnitulla ja keskitetyllä tavalla. Näyttämökuvaa piikkilankojen ympäröimästä saksalaisesta sankaripatsaasta ihailivat syystä kaikki. Vaikuttava oli niinkään suutarinverstas-kuvaelma kaksoisnäyttämöineen — porvarillisen rauhallinen sisäkuva ja viivoissaan ja väreissään »ilmestyskirjamaisen» levottomasti läikehtivä katutausta. Kansainliittokuvaelmassa vihdoin oli »maapallo-kupoolilla» luotu erinomainen avaruusvaikutelma.

Minkä innoittuneen hengen ohjaaja oli puhaltanut kokonaisesitykseen, näkyi selvästi joukkokohtausten avustajakunnan suggeroivasta liikuntovar- muudesta. Näytelmän luonne ei sallinut muodostaa täyteläistä käsitystä Tampereen Työväen Teatterin monista hartaista, uskollisista voimista. *Kaarlo Kytö* Verdunin ihmeen uneksijana ja ennen kaikkea invalidi *Girgenrathina* elävöittää kirjailijan perusajatuk- sen intensiivisellä sisäisellä oteella. Voimakas sisäinen panos on myöskin *Oili Jaatinen* soteleskessä, joka odot- tamatta joutuu tekemään tiliä uudesta elämästään kuolleen miehen kanssa. *Kosti Elo* itse hahmoittelee ylrabbi- nista samalla inhimillisen ja suurityy- lisen henkilökuvan. Jäntevästi hallit

tua prelaattiarvovaltaisuutta on Hugo Makkosen kardinaalissa. Yksinkertaisen kaunis henkilökuva on Väinö Luutosen hautausmaanvartija. Uno Wikströmin kanslerissa ilmennetään karski preussilaisuus vakuuttavasti. Sangen sulavasti esittävät Vappu Elo ja Kalle Lehtelä suutarinverstas-kuvaelmassa ranskalaisia nuoria ihmisiä.

Kosti Elo, inhimillisen syvä ja rohkea tulkitsija, nykyisten teatterimiestemme »grand old man», joka kuukauden päästä ehtii 60-vuotispäiväänsä, on liittännyt »Verdunin ihmeen» kestävästi tekona ohjausvoittojensa sarjaan. Tampere, teatterikaupunki, ohjaajakaupunki, on sillä valmistanut mieleenjäädään teatterielämyksen. Siitä olivat yksimielisiä ne pääkaupungin sanomalehtimiehet, jotka Tampereen Työväen Teatterin ystävällisesti kutsumina olivat saapuneet seuraamaan »Verdunin ihmeen» toista esityskertaa.

Lauri Viljanen.

„Verdunin ihme“ oli unohtumaton teatterielämys.

„Suuri ja lämmittävä voitto ohjaajalle,
näyttelijöille ja lavastajalle“.

Eräiden pääkaupunkilaisten lehtien teatteriarvostelijat pistäytyivät viime lauantaina Tampereella tutustumassa tšekäläisen Työväen Teatterin „Verdunin ihmeen” esitykseen. Ensimmäisenä on tältä tutustumismatkalta vaikutelmansa pannut paperille Aika-lehden teatteriarvostelija Olli Nuorto, joka Ajan eilen ilmestyneessä numerossa kirjoittaa m.m.:

Eino Kaliman ohjaus Kansallisteatterissa oli ymmärtääkseni ennenkaikkea pyrkinyt tehostamaan ihmeen unenomaisuutta, johdonmukaisesti ja vaikuttavasti. Niinpä ei hän anna elävien ja kuolleitten erehdyksessä koskettaa toisiaan, paitsi äidin ja tuoneltapalavaan pojan kohtauksessa, josta täten muodostuikin yksi draaman kauneimmista ja kirkastuneimmista symboleista. Hän oli tavannut näytelmän sisäisen hermon ja kirkasti meille suuresta tuskasta ja toivotomuudesta kummunneen unen usein järkyttävän kauniiksi ja todeksi. „Verdunin ihme” on pidettävä yhtenä johtaja Kaliman parhaista ohjaajavoitoista.

Tampereen Työväen Teatterin johtajan, Kosti Elon — jonka mestarillinen Finnen „Pitkäjärveläisten” ohjaus on vielä varmasti teatteripäivillä käyneiden helsinkiläisten mielessä — ohjaajaote oli, voisi sanoa, kokonaan vastakkainen. Hän tehosti tuon ylösnousemuksen todellisuutta, kolmentoista miljoonan maailmansodassa kaatuneen henkiinheräämisen hirvittävää realiteettia. Nuo juoksuhaudasta nousseet todella elivät, elivät kanssaihmiensä ja omaksi kammokseen. Niin tärisyttävää teatterielämystä en ole Suomessa kokenut kuin esim. vainajien herääminen ja paluu takaisin hautaansa Tampereella. Auenneesta haudasta näkyi ensin vain käsiä, kummallisesti vääntyneitä, luisia ja pelottavia, yhä useampia ja useampia. Hitaasti, sanomattoman hitaasti, kammottavassa rytmissä kohosivat sitten itse vainajat, puolialastomina, ryysyisinä, epätodellisina haudastaan. Kansallisteatterin vainajat olivat kauttaaltaan liian hyvin puettuja — muistettakoon vain vuorosanaa: „... he ryöstivät meidät alastomiksi.” Alkaakseen kummitusmarssinsa, joka muuttui brutaaliksi todellisuudeksi samalla hetkellä kun joku hauuumaalle rientäneistä korkeista upseereista tarttuu yhden ylös-

nousseen kaulukseen kysyen hänen nimeään ja asiaansa pyhitetyllä paikalla. Ja kun vainajat palaavat, vaajoavat he yksitellen ja parittain yläruumis ja kasvot täysin liikkumattomina loppumattomalta tuntuvana jona joukkohaudan syvyyteen. (Tässä kohdassa särkyi illusio Kansallisessa, missä vainajat vain rumasti kömpivät takaisin lepopaikkaansa). Sensijaan pitäisin erehdyksenä sitä, että sen henkilön kasvot ja vartalo, joka kutsuu vainajoina elämään ensimmäisessä kuvaelmassa, ovat Tampereella voimakkaasti valaistut.

Kansainliittokuvaelmassa olivat yllärabbiin ja kardinaalin osat Kansallisessa väärissä käsissä, joten sen teho pääsi pahasti laskemaan. Tampereella kohosi yllärabbiin ohjaajan itsensä näyttelemänä suorastaan tärisyttävään suuruuteen ja Hugo Makkosen kardinaali tuntui todella olevan hartioillaan „aimo kappale Pyhän Pietarin viittaa”. Hän oli tyyni, ylhäinen, punnittu, edustamansa kirkon erehdyttömyydestä varma. Harvinaisen onnistuneen lavastuksenkin ansiosta kohosi tämä kuvaelma (välittömästi vaihtuen paluiksi joukkohautaan) yhdeksi illan kaikkein vaikuttavimmista. Onnistuneena keksintönä sekä ohjaajan että lavastajan kannalta pidän nimikään katukuvaleman ja Morelin paluun entiseen suutarinverstasensa mainiosti suoritettua yhdistämistä. Yksityisistä esiintyjistä on syytä erikoisesti mainita Uno Wikström rautaisena Saksan kanslerina, Väinö Luutonen hautausmaan vartijana ja Kaarlo Kytön invaliidi Girgenrath. Moni muu erinomainen suoritus jäin meämättä, mutta tässä lienevät sentään mainitut kaikkein parhaat.

Vielä suuremmassa määrässä kuin johtaja Kalima, on Kosti Elo, hyvin ymmärrettävistä syistä, joutunut työskentelemään amatöörivoimilla näyttelijätehtävissäkin. Sitä suuremman tunnustuksen ansaitsee niinhän hänen työnsä kokonaisuudessaan — mahdollisuudet huomioon ottaen — kuin varsinkin se ainutlaatuinen hartaus ja myötäeläminen, se liikunnan ja puheen oikein sävytetty ja säilytetty rytmi ja tunnelma, jonka hänen voimakas persoonallisuutensa oli valanut poikkeuksetta kaikkiin esiintyjiin. Lavastaja, Jussi Kari, oli usein kirjastaan loistavasti suoriutunut tehtävänsä suurista teknillisistä vaikeuksista ja muutamat edelläänitsemistäni kuvaelmista samoinkuin esim. saksalaisten kaatuneiden monumentti II:ssä kuvaelmassa, olivat lavastuksellisesti kaikkein korkeinta luokkaa mitä meillä saa nähdä. Kokonaisuudessaan muodostui „Verdunin ihmeen” esitys Tampereen Työväen Teatterissa suureksi ja lämmittäväksi voitoksi ohjaajalle, näyttelijöille ja lavastajalle — sekä unohtumattomaksi teatterielämykseksi meille Tampereen kävijöille.

Hufvudstadsbladetissa kirjoittaa Raoul af Hällström:

Tampere on jälleen tehostanut mainettaan eturivin teatterikaupunkina. Tällä kerralla ovat Tampereen Työväen Teatteri ja sen johtaja Kosti Elo tehneet suuren teon Hans Chlumbergin „Verdunin ihmeen” esityksellä. Teatteri sai hyvän ajatuksen kutsua pääkaupungin sanomalehdistön edustajia draaman esitykseen. Helsinkiläiset selostajat saattoivat todeta, miten mahtavan vaikutuksen Kosti Elon ohjaus voi aikaansaada kun hän on — antanut parhaansa. Ylösnousseiden sotilaiden joukkokohtauksilla oli harvinaisen tehoava vaikutus. Teatterin omaa henkilökuntaa oli tätä jättiläisdraamaa varten lisätty useilla Tampereen harrastelijanäyttämöseurojen jäsenillä. Heidätkin oli kokenut ohjaaja valmentanut todella merkityksellisiin aikaansaannoksiin. Sotilaiden nousu haudasta, heidän eriskummallinen haamuvaelluksensa maan päällä ja ylevä kohtaus, jossa he astuvat jälleen alas yhteiseen joukkohautaan, tekivät voimakkaan ja liikuttavan vai-

kutuksen. Rohkeita efektejä ei oltu säästetty mahtipontisen enempää kuin leikkaavan pilkallisenkaan esittämissä tässä haamurevyyssä.

Kosti Elon loistava henkilökohtainen ohjaus ilmeni edukseen näyttelijän suorituksissa. Näytelmässä ei ole mitään varsinaista päätehtävää, mutta suuri joukko pikkuosia, jotka kaikki näyteltiin elävästi ja voimakkaasti. Kaarlo Kytö veti suurimman huomion puoleensa kirjailijan dramaattisen ajatuksen julistajana. Tämä erinomainen näyttelijä saattoi kokonaan vangita yleisön palavalla ja luontevalta sotaraajarikon ja nuoren miehen, jonka unelman koko näytelmän voi ajatella olevan, tulkinallaan. Olli Jaatinen loi vapistuttavalla kiihkkeydellä, jota ei unohda, uudelleen naimisiin menneen sotelesken, jonka ensimmäinen mies tulee takaisin. Vappu Elo ja Matti Lehtelä ovat myös mainittavia vapaan ja valloittavan näyttelemisensä johdosta ranskalaisessa suutarintyöpajassa. Kosti Elo näytteli itse yllärabbiina kansainliittokuvaelmassa. Se oli kaikessa niukkuudessaan valtava ja esimerkillinen dramaattinen saavutus. Taiteilija Jussi Kari on pontevat näyttämölaitteet herättivät oikeutettua huomiota.

Suomen Sosialidemokratissa julkaisee Heikki Välsälä mi toista palstaa pitkän arvioinnin, jossa hän erikoisesti korostaa lavastuksen ansioita m.m. seuraavaan tapaan:

„ — — — „Verdunin ihmeessä” on henki ja ajatus pääasia. Sehän on kauttaaltaan yhteiskohtaloa, joukko toimintaa ja julistusta. Vanhaan, totuttuun kaavaan valettu draama kahlehtii ohjaajaa paljon enemmän kuin tällainen filmaattisia muotoja seurailtava näytelmä, jonka pääasiallisena voimana on lopultakin ajatus. Tietysti yleisöä voidaan houkuttaa suurellisin näyttämöasetuksiin, mutta ajatuksen ilmeneminen saadaan aikaan vähem-

mälläkin ulkonaisella komeudella, kunhan asetus noudattelee näytelmän sisäistä voiman lähdeä ja henkeä. Tähän Tampereen Työväen Teatteri pystyy erinomaisesti lavastajansa Jussi Kariin avulla. Tätä alalleen aivan erikoisesti valmistunutta, huolellista, tunnontarkkaa ja ennen kaikkea syväajatuksista näyttämömaalariala ei liene tarpeeksi huomattu. Meillä ei sellaisia ole monta. Hän syventyy työhönsä aina perinpohjaisesti. Monestihan meillä nähdään näyttämökoristeita, jotka kylläkin ovat kauniita ja monessa suhteessa mielenkiintoisia, mutta jotka mahdollisesti sopisivat johonkin toiseen näytelmään paremmin kuin esitteillä olevaan. Näin ei käy Jussi Kariin töiden. Hän luo näyttämökoristeensa syvästi perehtyen asianomaiseen näytelmään.”

„Kun itsenäisesti ajatteleva ohjaaja ja vakavasti työskentelevä koristeamaalari pääsevät käsiksi sellaiseen näytelmään kuin „Verdunin ihme”, niin siitä saattaa katsojalle syntyä näyttämötaiteellinen elämys. Juuri tämä näytelmä antaa Elon kaltaiselle esityksen kokonaisuutta tarkasti valvovalle ohjaajalle erinomaisia mahdollisuuksia. Hänen teatterissaanhan ei ole tähtiä, siellä on vain joustavaa näyttelijäainesta, josta Kosti Elo muovaillee yksilöitä kokonaisuutta silmällä pitäen. Tällä kertaa hänen tosin on täytynyt ottaa mukaan melkoisen paljon amatöörivoimia teatterinsa ulkopuolelta, joten työ on ehkä ollut tavallista ankarampi, mutta tulos on sitenkin kunnioitettava. Useat näyttelijätehtävät — yksilöiden kannalta — saattavat olla hieman heikosti suoritettuja, mutta ajatusta ne eivät kykene pilaamaan. Sen sijaan taas muutamien osien suoritus kohoo huomattavan korkealle.”

„Muuten on otettava huomioon, että joitakin kohtauksia ja vuorosanoja,

joita Kansallisteatterin esityksestä oli jätetty pois, nähtiin ja kuultiin Tampereen Työväen Teatterissa. Niinkään Belgian pääministeri, josta Kansallisteatterissa oli tehty jonkinlainen tulipalokommunisti, esitettiin Tampereen Työväen Teatterissa paljon säyseämmin ja mielestäni asiallisemmin.

Jussi Karin symboleja hakevan taiteen merkitystä tähän menestykseen haluaisin vielä painostaa. Työ kokonaisuudessaan on hyvää ja kiitosta ansaitsevaa. Voisipa ehkä sanoa, että Jussi Kari on tehnyt elämänsä työn — tähän saakka. Erikoisesti tahdotaisin kuitenkin muistuttaa niistä kohdista, joissa hänen symboliikkansa kaikkein voimakkaimmin esiintyi. Sellaisia olivat saksalainen sankaripatsaan tori, joka korkeine lippuperspektiiveineen, oka-aitoineen ja painostavine eristyneisyystunnelmineen oli muistiin piirytvä näky, viidennen kuvaelman viljavainio etualan määrättyyn tunnelmaan johtavine kypresseineen, onnekseen ja tahallisesti yleistyylisiä poikkeava suutarinverstaskuvaelma taitavasti otettuine käytännöllisine ja taiteellisine ratkaisuihin sekä konferenssisalin maapalloa symbolisoiva tausta. Yleensäkin oli taiteellisen syventymisen ja innostuksen ohella huomattava käytännöllisen ratkaisun osuvuus, joka teki monet muutokset ihmeellisen nopeiksi.

Tampereen Työväen Teatteri on „Verdunin ihmeellään” osoittanut, että se on valmis ja kykenevä ottamaan vastaan uutta aikaa, vaikka se toisinkin tullessaan teatteriin enemmän julistusta, ajatusta ja voimakasta henkeä.”

Toivottavasti tämä näytelmä, jonka aatesisällys tulkitaan Tampereen Työväen Teatterissa pätevästi ja elävästi, saavuttaa siellä yhtä suuremman menestyksen kuin Helsingissäkin.”

Suomenmaan teatteriarvostelijat V. I. Mikkonen kirjoittaa:

„Verdunin ihme” asettaa regialle tavallista suurempia vaatimuksia: ohjaajan on annettava hajanaisessa kuvaelmasarjassa esitetyille julistukselle ja tilinteolle kiinteyttä ja ryhtiä. Hänen on sananmukaisesti luotava tyyliä ja saatava syntymään rytmillisesti hallittu, tehokas kollektiivinen liike.”

„Saattoi etukäteen olettaa Finnen „Pitkäjärveläisten” ohjauksen — ainoa tätä ennen näkemäni Kosti Elon ohjaus — perusteella, että yllämainittu Hans Chlumbergin näytelmä tulee Tampereen Työväen Teatterissa saamaan ytimekkään tulkinnan, jos puhtaasti näyttämötekniiset seikat eivät aseta ylikäymättömiä esteitä. Viime sunnuntain tienoissa eräillä pääkautunkilaisilla kriitikoilla oli tilaisuus todeta, että Kosti Elo tosiaankin on tunnollisen näyttämömaalarinsa Jussi Karin avulla ratkaissut lavastusprobleeman varsin tyydyttävästi ja antanut vaikuttavan näyttämöllisen elämän Chlumbergin aatteelliselle näkemykselle.”

„Kosti Elon ote on pitkin matkaa rohkeampi, kiivaampi, tekee mieli sanoa realistisempi kuin Eino Kaliman. Tamperelainen ohjaaja alleviivaa vahvemmin ja huipentaa, varsinkin ravintola- ja kansainliittokuvaelmassa,

tendenssin terävämpään iskuun kuin helsinkiläinen. Ja kumpikin onnistuu, kumpikin saavuttaa voiton, joka on kunniaksi suomalaiselle teatteritaiteelle. Erikoisesti on Elon ansioksi luettava taitava siniliidun käyttö viidennessä kuvaelmassa — tienristeys viljavainion äärellä —, onnistunut Verdunin katu-kuvaelman yhdistäminen kuvaelmaan, jossa suutari saapuu entiseen kotiinsa, ja tunnelman tiheäns kansainliittokuvaelman lopussa. Mutta henkilökohtaisesti pidän enemmän Kansallisteatterin esityksen yleisvirityksestä.”

„Yksityiset näyttelijäsuoritukset ikäänkuin katoavat kokonaisuuteen. Huomio kiintyi kuitenkin Väinö Luutosen hautausmaan vartijaan, Uno Wikströmin Saksan valtakunnan

kansleriin, Kaarlo Kydön suorastaan yllättävän hyvään Girgenrathiin ja Kosti Elon ylläpäihin.”

„Joka tapauksessa Tampereen Työväen Teatteri, jolla ei ole käytettävään „tähti-voimia”, on „Verdunin ihmeen” esityksellään suoriutunut vaikeasta kokeesta hyvin, sanoisiko antanut korkeita vaatimuksia vastaavan kypsyyttä, mikä on ennen kaikkea Kosti Elon ansio.”

Tulemkausi.

Hans Chlumbergin suurnäytelmä Verdunin ihme on järkyttävä, voimakkaasti kohtalonluntuinen, sotaa vastaan tähdätty aatedraama. Siinä ei kuvata itse sotaa kuten Sheriffin näytelmässä „Matkan pää”. Se liittyy tapaukset tulevaisuuteen, aikaan, jolloin maailmansodasta on kulunut 25 vuotta. Kirjalija osoittaa näytelmässä, että maailmassa sodan jälkeen vallitseva näennäinen rauha on mitä verisintä ivaa. Eurooppa ei ole vähääkään muuttunut sodan jälkeen. Se on kuten eräs näytelmän henkilö sattuvasti sanoo, „yhtä itsekäs kuin ennen, hyvyys on nyt vain paljon kauempana”. Ja mikä kaikkein kauheinkin toteamus — sodan uhrien, noiden 13:n miljoonan sotilaan kuolema oli aivan turha.

Näytelmän sisältö:

Kaikkialla maailmassa juhlietaan v. 1939 maailmansodassa kaatuneiden sotilaitten muistoa. Pienelle Argonnen hautausmaalle saapuu matkailijoita katsomaan hautoja, mutta he eivät tunnu oikein tyytyväisiltä näkemäänsä. He tahtoisivat nähdä enemmän, koska kerran ovat kalliin pääsymaksun lunastaneet. Tulemme sitten Pariisiin Riemukaaren alle. Ranskan pääministeri pitää puheen. Samoin Saksassa Saksan valtakunnankansleri. Ne ovat suuria sanoja, mutta me tulemme näkemään, miten peräti valheellisia! Oltaisiko maailma sodassa kaatuneet tosiaan avosylin vastaan, jos he nousisivat haudoistaan, kuten nuo juhlapuhujat väittävät!?

Mutta — ihme tapahtuu! Eräs saksalainen Heydner näkee Argonnen hautausmaalla unen:

Kaikki maailmansodassa kaatuneet nousevat haudoistaan. He aloittavat marssinsa kohti maailman turuja päämääränään kotiseutu. Pian he tapaisivat kuka äitinsä, kuka vaimonsa, kuka ystävänsä.

Maailma on kuohuksissa. Se ei tahdo ottaa heitä vastaan. Kaatunut kyläsuutari Moret saapuu työpajaansa, hänen paikkansa on täytetty, hänen vaimonsa toisen oma. Kaatunutta Weberiä pakenevat kaikki muut paitsi oma äiti. Kansainliitto kokoontuu pohtimaan tilannetta. Koko Euroopan rajaton kaaostila kuvastuu niistä mestarillisen satiirisista vuorosanoista, joilla kirjailija antaa valtojen edustajien puhua. Rahaansa nojautuva Amerikka esim. ei tahdo, että 13 milj. ihmistä yhtäkkiä täyttäisi taloudellisen pulan kourissa kärsivän maailman. Tältä kannalta uhrikuolema oli suorastaan välttämätön. Kun haudasta nousseitten lähetykset viimein saapuu Kansainliiton eteen, osoitetaan heille, että heidän paikkansa on haudata. Kun he eivät saa rehellistä vastausta kysymykseen, onko maailmassa nyt oikeudenmukainen rauha, tietävät he myös, miten turha heidän kuolemansa oli ja palaavat takaisin hautoihinsa.

„Verdunin ihme” on ensisijassa ohjainnäytelmä. Tämä 10. — Tamp. Työv. Teatterissa 9 — kuvaelmainen kuvasarja vartii ohjaajalta jättiläistyön. Näytelmä taitamattoman ohjaajan käsissä helpi epäonnistua varsinkin, jos ulkonaiset mahdollisuudet ovat pienet. Näytelmä rakentuu irrallisille kuville, jotka tosin sinänsä

ovat kiinteitä pienoisdraamoja, mikä väri-tykseltään lyyrillinen, mikä dramaattinen jne., mutta joiden kaikinpuolinen teho on suuresti riippuvainen ohjaajasta. Kosti Elo oli välttänyt vaarat, hänen ohjaajatyönsä oli erinomainen. Elon käsissä kuvat säilyttivät kokonaisuutensa, sävytys pysyttiin samanlaisena, juhllaisena joka kuvaelmassa.

Tehokkaimpia kohtauksia oli ylösnoussemus haudasta. Oli järkyttävää nähdä nuoriaman ja mullan tahraamat, repaleisiin, maatumisiin harmaatakkeihin puettut sotilaat. Oili Jaatinen ja Hugo Makkonen esittivät räikeällä tavalla kohtauksen Moret'in saavuttua kotiinsa. Kuva oli niitä, jotka jäävät pysyvästi katsojan mieleen. Ylösnousseitten esittäjistä on ennen kaikkea mainittava Iivari Laxin Moret ja Oskari Mikkosen Weber, kumpikin osa oli syvästi eletty.

Kaikkein vaikuttavimpia suorituksia oli Kaarlo Kydön erinomainen sotainvaliidi Girgenrath. Siinä puhui lihaa ja luuta oleva kärsivä ihminen, rampa ja sokea sotilas. Osa oli elävyydessään suorastaan kaamea.

Uno Wikströmin Saksan valtakunnankanslerin paatoksellinen radiopuhe Berliinin sankaripatsaan ääressä oli värikykseltään voimakas, ironisuudessaan murhaava.

Kosti Elon ylläpäihin oli dramaattisen väkevästi luonnehdittu. Muista suorituksista mainittakoon vielä Arne Jaatinen ulkonaisestikin hyvä Ranskan pääministeri, Väinö Luutosen Vernier ja Kaarlo Kydön Belgian pääministeri.

Lavastus oli Jussi Karin, hyvää työtä kauttaaltaan. Mieliinpainuvimpia oli Berliinin tori sankaripatsaineen, piikkilanka-aitoineen ja symmetrisine Saksan lippuineen. 8:n kuvaelman lavastus oli hyvin kekseliäs. Konferenssisalin seinälle oli maalattu maapallo. Illusion särkyessä kuvaelman lopussa, pimenee näyttämö, maapallo alkaa hehkua, sen keskelle tulee valtoristi, joka katoaa haudan ilmestyessä hajonneen neuvostopöydän ääreen.

Musiikin oli näytelmään sovittanut teatterin kapellimestari E. Halme. Hän oli laatinut muutamia omiakin sävellyksiä, jotka hyvin korostivat näytelmän kuolon-tentua.

Tampereen Työväen Teatterin esitys oli kauttaaltaan onnistunutta. Esitystä on pidetty teatterin 30-vuotisen olemassaolokauden suurimpana voittona. Kiitos lankeaa ensi-sijassa Kosti Elolle. Lähinnä häntä Jussi Karille ja teatterin vakinaisille näyttelijöille, mutta osaaottaneiden Tampereen Seuranäyttämön ja Amatööri-näyttämön näyttelijöiden esiintyminen — varsinkin ylösnousseitten sotilaitten osissa oli suurta tunnustusta ansaitsevaa.

Tampereen Työväen Teatteri on toinen maassamme, joka on ottanut tämän väkävän draaman ohjelmistoonsa ja siinä onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla. Osoitus, että hyvä näytelmä voi innoittaa ohjaajan, lavastajan ja näyttelijät mestarisäavutuksiin.

**»Verdunin ihme»
Rintama mies
— muuan vasemmisto-
agitation väline.**

**Juoneltaan epäterve ja epä-
taiteellinen näytelmä,
joka sopivasti »käsittynä» on
ilmeisesti kommunismipitoinen.**

»Verdunin ihmeen» esittäminen meikäläisillä näyttämöillä on ollut jonkinlainen suurtapaus teatterielämässämme. Julkinen arvostelu on ottanut sen suuremmoisesti vastaan, samoin yleisö. Tässä yleisessä ihastuksessa ovat näytelmän negatiiviset puolet sokeasti sivuutettu. Se ei ehkä olisi niin vaarallista, elleivät nämä negatiiviset puolet olisi varsin vakavaa laatua. Nykyisenä sekavana aikana, jolloin m.m. kaiken ymmärtäminen on tullut jonkinlaiseksi muotiksi, on »Verdunin ihmeen» kaltainen näytelmä yksi pahimpia kompastuskiviä. Se on sokaisnut sellaisiakin ihmisiä, jotka muuten ovat tai ovat olevinaan valppaita, toisinaan ehkä liiankin valppaita, jos niin saattaa sanoa, näkemään esim. kommunismia näytelmissä, joissa sitä ei tosiasiallisesti olekaan. »Verdunin ihmeessä» he eivät sitä huomaa, vaikka se on kouriintuntuvasti sotkettu näytelmän henkeen. Tähän sisältyy myös kaikenlaisten elämänarvojen sekoittaminen suuren ja ainakin näennäisesti jalon asian varjossa.

Koko näytelmän lähtökohhta ja juoni on epäterve ja epätaiteellinen. Sitä voi kirjailijan kannalta pitää vain jonkinlaisena pähkänä pähkänä suurena keksintönä, jolta kuitenkin puuttuu toteuttamismahdollisuus. Ja niinpä tuloksena onkin joakko koristeellisia kuvaelmia, joissa useimmiten suurilla sanoilla peitetään asian heikkous. Lopputaikutelma on äärettömän lamauttava ja koko kirjailijan mielikuvituksen kulku paljastuu vastenmielisen sarraaliseksi ja repiväksi.

Tarkemmin puuttumatta muihin näytelmän ominaisuuksiin on syytä vertailla Kansallisteatterin ja Tampereen Työväenteatterin esityksiä toisiinsa, koska se paljastaa valaisevasti, mi-

ten eri tavoilla kaksi teatteria voi suhtautua esitettävnsä asian henkeen. Tässä tapauksessa tulee kysymykseen ennenkaikkea kirjailijan ilmeinen kommunismi-myötämielisyys. Joku saattaisi väittää, että kirjailija on vain halunnut objektiivisesti kuvata eri ihmisluokkien suhtautumista asioihin. Mutta näiden kahden mainitun teatterin esitys paljastaa selvästi näytelmän perusaineksen laadun ja vaaran, mikä piilee sen eri vivahteisissa käsittämismahdollisuuksissa.

Kansallisteatterin esitykselle on annettava se tunnustus, että ohjaajan hienon suuripiirteinen suhtautuminen ohjattavaan on lieventänyt ja paikoin hälventänytkin sellaisia seikkoja, jotka Tampereen Työväenteatterissa ovat korostetut tarkoituksellisen räikeästi määrättyssä poliittisessa mielessä. Mutta koska näytelmä ja sen esitys on arvosteltu kaikin puolin suuremmoisiksi, niin isänmaallisesti ajatteleva yleisökin ummistaa silmänsä ilmeisille tosiasioille. Se ei halua huomata, että määrättyjen repliikkien tarkoituksellisen voimakas korostaminen ja esim. kommunistiedustajan erikoisen sympaattiseen valoon ja keskeiseen asemaan asettaminen kansainliiton kokouksessa on mitä räikeintä agitatiota. Sellaista tehdään aina työväenteattereissa, jotka siten tahraavat nimensä taidelaitoksina, mutta porvarillisten piirien ehdoton myötämielisyys tällaisessa asiassa on anteeksiantamatonta. Jos keran johdonmukaisesti pyritään välttämään kommunismivaaraa, niin sitä ei saisi jättää huomaamatta silloin, kun se esiintyy niin vaarallisessa muodossa kuin näyttämöllä. Moskova ei omista aiheetta maailman loistavimpia teattereita pirullisten oppiensä levittäjinä. Omituista on muuten, että Saksassa, kotimaassaan, »Verdunin ihme» ei saavuttanut ensinkään menestystä, mutta meillä kävi päinvastoin.